

ONA TILI VA O'QISH SAVODXONLIGI FANLARINI ELEKTRON RESURSLAR ASOSIDA O'QITISH - DAVR TALABI

Ermatova Gullola Ziyod qizi

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti “Ta’lim tarbiya nazariyasi va metodikasi”

1-kurs magistranti

E-mail: gullolaermatova216@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada “Ona tili va o‘qish savodxonligi” fanlarini elektron resurslar asosida o‘qitishning ilmiy-metodik asoslari, samaradorlikni oshirishga xizmat qiluvchi pedagogik dizayn yechimlari hamda natijani ishonchli baholash indikatorlari yoritiladi. Elektron resurs tushunchasi raqamli kontentning o‘zi bilan cheklanmay, didaktik maqsad, faoliyat ssenariysi, baholash instrumentlari va xavfsiz raqamli muhit talablari birligi sifatida asoslanadi. Maqolada resurs tanlash mezonlari, darsni ssenariylash, differentsiatsiya va inklyuzivlik, akademik halollik hamda kiberxavfsizlik nuqtayi nazaridan kompleks yechimlar taklif etiladi. Amaliy natija sifatida, boshlang‘ich va o‘rta bo‘g‘in uchun elektron resurslar integratsiyasiga mos baholash rubrikalari, indikatorlar tizimi va monitoring sikli modellashtiriladi.

Kalit so‘zlar: ona tili, o‘qish savodxonligi, elektron resurs, raqamli didaktika, pedagogik dizayn, formativ baholash, rubrika, differentsiatsiya, inklyuziv ta’lim, akademik halollik, kiberxavfsizlik, monitoring.

KIRISH

“Ona tili va o‘qish savodxonligi”ni elektron resurslar asosida o‘qitish - zamonaviy ta’lim muhitining tabiiy talabi bo‘lib, u faqat texnik vositalarning ko‘payishi bilan emas, o‘quvchi faoliyatining tabiati o‘zgargani bilan ham izohlanadi. Bugungi o‘quvchi axborotni turli kanallar orqali qabul qiladi, tezkor fikr-mulohazaga ehtiyoj sezadi, matn bilan ishlashda vizuallashtirish va interaktiv amallarga suyanadi. Shu sharoitda til ta’limidagi asosiy maqsadlar - nutq madaniyati, to‘g‘ri yozish, tushunib o‘qish, dalilli fikr bildirish, matn yaratish - avvalgi qadriyat sifatida saqlanadi, ammo ularga erishish yo‘llari qayta loyihalashni talab qiladi. Elektron resurslar bu jarayonda “qo‘shimcha bezak” emas, balki darsning ichki mexanizmini qayta qurishga xizmat qiluvchi didaktik muhit vazifasini bajaradi.

Muammo shundaki, amaliyotda elektron resursdan foydalanish ko‘pincha epizodik tus oladi: slayd ko‘rsatish, video qo‘yish yoki onlayn test bilan cheklanish holatlari uchraydi. Bunday yondashuv samarani kafolatlamaydi, chunki u ta’lim natijasiga olib boruvchi zanjirni to‘liq qamrab olmaydi. OAK talablari nuqtayi nazaridan ilmiy maqola elektron vositalarning “borligi”ni emas, ularning “ta’lim natijasiga ta’sir mexanizmi”ni asoslab berishi, baholash

mezonlari va indikatorlarini taklif etishi, amaliy joriy etish sharoitlarini ko'rsatishi kerak. Shuning uchun ushbu maqolaning maqsadi - ona tili va o'qish savodxonligi fanlarida elektron resurslarga tayangan holda samaradorlikni oshirishning metodik arxitekturasini ishlab chiqish va natijani o'lchashga mos indikatorlar tizimini taklif qilishdan iborat.

Tadqiqot **obyekti** sifatida umumiy o'rta ta'lim muassasalarida ona tili va o'qish savodxonligi fanlarini o'qitish jarayoni olindi. **Predmeti** - mazkur jarayonda elektron resurslarni pedagogik dizayn asosida integratsiya qilish orqali ta'lim samaradorligini oshirish usullari va ularni monitoring qilish mexanizmidir. **Tadqiqotning metodlari** qatorida ilmiy-metodik manbalar tahlili, didaktik modellashtirish, o'quv topshiriqlarini kompetensiyalarga moslashtirish, baholash instrumentlarini loyihalash, ekspert-amaliy tavsiyalarni sintez qilish usullari qo'llandi. Maqolada taklif etilgan yechimlar metodik jihatdan umumlashtirilgan bo'lib, maktab infratuzilmasi va o'quvchilar tayyorgarlik darajasiga mos adaptatsiya qilinishi mumkin.

ASOSIY QISM

So'nggi yillarda ta'lim tizimida raqamli transformatsiya jadallashib, "ona tili va o'qish savodxonligi" kabi bazaviy fanlarni o'qitish mazmuni ham, usullari ham qayta ko'rib chiqilayotgani kuzatiladi. Bunda elektron resurslar ta'lim sifatini oshirishning "qo'shimcha vositasi" emas, balki darsning didaktik konstruksiyasiga ta'sir qiluvchi muhim omilga aylanmoqda. Milliy metodika an'analarda tilni o'qitishning maqsadi o'quvchini to'g'ri va ravon o'qish-yozish, fikrni og'zaki va yozma shaklda aniq bayon qilish, mustaqil matn yaratishga olib kelish ekani ta'kidlanadi. Endi mazkur maqsadlar raqamli muhit sharoitida yanada kengaymoqda, o'quvchi axborotni izlash, saralash, ishonchli manbani tanlash, mediamatnni tushunish, raqamli muloqot etikasiga rioya qilish kabi ko'nikmalarni ham ona tili va o'qish savodxonligi orqali o'zida shakllantirishi talab etilmoqda.

Elektron resurslarga tayanishning dolzarbligi ikki omil bilan asoslanadi. Birinchisi, o'quvchilarning kognitiv profili o'zgarmoqda, vizual-audio material, qisqa interaktiv vazifa, tezkor fikr-mulohaza motivatsiyani kuchaytiradi. Ikkinchisi, ta'lim natijalarini xalqaro baholash tizimlari logikasiga yaqinlashtirish zarurati ortayapti, matnni tushunish, interpretatsiya, axborotni integratsiya qilish va baholash kompetensiyalari o'qish savodxonligida hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

1-rasm. Ona tili va o'qish savodxonligi fanlarini elektron resurslar asosida o'qitish asoslari

Elektron resurslarning didaktik qiymati ularning ta'limdagi rolini to'g'ri belgilashdan boshlanadi. Elektron resurs - bu raqamli formatdagi materialning o'zi emas, balki maqsadga bog'langan kontent, o'quvchi amalini boshqaruvchi ssenariy va natijani qayd etuvchi baholash vositasining yaxlit tizimi. Demak, elektron resursni joriy etishda uchta savolga bir vaqtda javob berilishi zarur: "Nima uchun?" (maqsad va kompetensiya), "Qanday?" (faoliyat va algoritmi), "Qanday o'lchanadi?" (indikator va rubrika). Aynan shu uchlikdagi muvozanat ta'lim samaradorligini barqarorlashtiradi.

Ona tili va o'qish savodxonligida "matn" - markaziy didaktik birlik. Elektron muhit matn bilan ishlashni yangi sifatga olib chiqadi: matnga qo'shimcha izoh qatlamlari, tezkor murojaat nuqtalari, eshitish va ko'rish orqali qabul kanallari, interaktiv belgilash va qayta tuzish imkoniyatlari paydo bo'ladi. Biroq raqamli imkoniyatlar ko'pligi "keraksiz boyitish" xavfini ham tug'diradi. Shu sababli resurs tanlashda "minimal, ammo ta'sirchan" qoidasiga tayanish maqbul: har bir raqamli element muayyan nutqiy-lo'g'aviy yoki grammatik natijaga xizmat qilsin. Masalan, audio material ifodali o'qish va orfoepiyani mustahkamlashga, qisqa

infografika mazmuni tuzilishli anglashga, giperizoh esa lug‘at boyligini kontekstda o‘zlashtirishga qaratilganda, resurs matndan uzib qo‘ymaydi, aksincha, matnning “ishlaydigan” muhitini yaratadi.

Elektron resurslar orqali samaradorlikni oshirishning ikkinchi asosiy mexanizmi - o‘quvchi faoliyatini konstruktiv tashkil etishdir. Til ta‘limida natija, asosan, amaliy mahsulot orqali ko‘rinadi: to‘g‘ri yozilgan so‘z, ma‘noli jumla, tizimli xulosa, dalillangan fikr, tuzilgan matn. Shu mahsulotga olib keluvchi yo‘lni elektron muhitda bosqichma-bosqich qurish mumkin. Eng samarali yondashuv - topshiriqni mayda qadamlarga ajratish va har qadamda aniq kriteriy asosida fikr-mulohaza berish. *Masalan*, matn ustida ishlashda:

1. **tushunishga tayyorgarlik:** kalit tushunchalarni anglatish, prognoz qilish, savol qo‘yish;
2. **anglash jarayoni:** dalilni ajratish, qismlarni nomlash, bog‘lovchi vositalarni topish;
3. **qayta ishlash:** syujet yoki mantiqiy skeletni tiklash, fikrni umumlashtirish;
4. **qo‘llash:** qisqa ijodiy matn yozish, nutqiy chiqish tayyorlash, tahrir qilish.

Bu bosqichlar elektron resurslarda bir-biriga “bog‘langan vazifalar zanjiri” sifatida qo‘yilsa, o‘quvchi tasodifiy javob emas, algoritimli fikrlash orqali mahsulot yaratadi.

Differenziatsiya elektron ta‘limda “ixtiyoriy” emas, metodik zarurat sifatida maydonga chiqadi. Sinfda o‘qish tezligi, lug‘at zaxirasi, grammatik sezgirlik, motivatsiya kabi ko‘rsatkichlar turlicha bo‘lgani uchun bir xil topshiriq hammaga bir xil samara bermaydi. Elektron resurslar esa bir kompetensiyani uch darajada berish imkonini yaratadi:

- **bazaviy daraja:** namuna asosida bajarish;
- **o‘rta daraja:** mustaqil tanlash va qisman ijod;
- **yuqori daraja:** ijodiy yoki tadqiqiy ish.

Shu tartibda o‘quvchi “jadallashgan” yoki “sekinlashgan” traektoriyada harakat qila oladi, o‘qituvchi esa natijaga qarab keyingi qadamni belgilaydi. Bu yondashuv inklyuziv ta‘lim talablariga ham mos: maxsus ehtiyojli o‘quvchiga audio, katta shrift, qisqartirilgan vazifa, yuqori qobiliyatli o‘quvchiga esa kengaytirilgan savollar va baholash topshiriqlari beriladi.

Uchinchi hal qiluvchi yo‘nalish - baholashni raqamli vositalar bilan “tezkor” emas, “aqlli” qilishdir. Formativ baholashning mohiyati ball qo‘yish emas, o‘quvchining xatosini ta‘lim resursiga aylantirishdir. Elektron muhitda buni tashkil etish ancha qulay - har bir xato turiga mos tushuntirish, misol, qayta urinish va dinamik kuzatuvni qo‘shish mumkin. Ayniqsa, ona tilida orfografiya, punktuatsiya, morfologiya bo‘yicha xatolar tipologiyasini (masalan: qo‘shib yozish/ayrib yozish, ishora belgisi, kelishik qo‘shimchasi, so‘z tarkibi) avtomat statistika ko‘rinishida berish o‘qituvchining metodik qarorini tezlashtiradi: “qayta o‘tish” emas, “qayta o‘rgatish” strategiyasi ishlaydi.

O'qish savodxonligida baholash instrumentlari matnni tushunishning turli darajalarini qamrab olishi kerak. Bu yerda tavsiya etiladigan indikatorlar tizimi quyidagicha qurilishi mumkin:

1. axborotni topish indikator: matndan aniq dalilni ajratish;
2. bog'lanishni ko'rish indikator: sabab-oqibat, vaqt ketma-ketligi, qahramon motivini chiqarish;
3. talqin indikator: muallif pozitsiyasi, asosiy g'oya, yashirin ma'no;
4. baholash indikator: pozitsiya bildirish va dalillash.

Shu to'rt indikator bo'yicha monitoring qilinsa, "o'quvchi o'qiydi" degan umumiy xulosa emas, "qaysi darajada qiynalyapti" degan aniq diagnozi paydo bo'ladi.

Maqolada samaradorlikni o'lchash uchun amaliy rubrikalar tizimi taklif etiladi. Masalan, 60-90 so'zli mini-matn uchun 4 kriteriy:

1. mazmun: g'oyaning aniqligi va mantiqiyliigi (0-2 ball);
2. struktura: kirish-asos-xulosa elementlari (0-2 ball);
3. til me'yori: orfografiya va punktuatsiya xatolari (0-2 ball);
4. uslub: so'z tanlash va birikmalarning o'rinliliigi (0-2 ball).

Bu rubrika elektron portfolioda saqlansa, oylik dinamika aniq ko'rinadi va o'quvchi o'z o'sishini nazorat qiladi. Ifodali o'qish uchun ham qisqa rubrika ishlaydi:

- ✓ tezlik (normaga yaqinlik),
- ✓ tinish belgilariga rioya (pauza),
- ✓ intonatsiya (o'rinli o'zgarish),
- ✓ tushunish (qisqa qayta aytish). Bu kriteriyalar raqamli audiojavob orqali qayd etilib, keyingi mashqqa asos bo'ladi.

Samaradorlikni ta'minlaydigan muhim omil - o'qituvchining pedagogik dizayn kompetensiyasidir. Elektron resurslarni "topish" bilan "loyihalash" o'rtasida farq katta. Loyihalash deganda, darsdagi har bir raqamli amalning maqsadga bog'lanishi, vaqt taqsimoti, tavakkalchilik uchun rezerv reja, axloqiy va xavfsizlik talablari hisobga olinishi tushuniladi.

Akademik halollik masalasi til fanlarida ayniqsa dolzarb: internetdan tayyor matn ko'chirish, avtomatik tarjimaga suyanish, manbasiz iqtibos kabi holatlar o'quvchining mustaqil fikrlashini susaytiradi. Shuning uchun elektron resurslar bilan ishlashda "manbani ko'rsatish madaniyati", "iqtibos me'yori", "mualliflik huquqi" haqida qisqa, tushunarli qoidalarni darsning bir qismi sifatida joriy qilish maqsadga muvofiq [6; 7]. Kiberxavfsizlik jihati ham e'tiborsiz qolmasligi kerak: bolalarning shaxsiy ma'lumotlari, xavfli havolalar, reklamaga boy saytlar ta'lim muhitini buzishi mumkin. Demak, o'qituvchi resursni pedagogik va axloqiy filtdan o'tkazib, xavfsiz raqamli makonni ta'minlashi shart.

Elektron resurs tanlash mezonlari ham maqolada aniqlashtiriladi va ular baholash zanjiriga bog'lanadi. Resursning davlat dasturiga mosligi, til me'yoriga rioya qilishi, differentsiatsiya imkoniyati, oflayn ishlash varianti, natijani qayd etish funksiyasi, texnik barqarorligi va o'quvchi yoshiga mos interfeysga ega bo'lishi asosiy mezonlar sifatida qaraladi [1; 6]. Bunda "universal platforma" izlashdan ko'ra, "universal ssenariy" yaratish samarali: bitta maktab sharoitida Ziyonet, elektron darsliklar, oddiy test vositalari va audio yozish imkoniyatining o'zi ham to'g'ri ssenariy bilan yuqori natija berishi mumkin.

Tatbiq etish uchun monitoring sikli taklif etiladi:

1. kirish diagnostikasi: 10-12 daqiqalik qisqa o'qish va 4 darajali savollar + mini-matn;
2. 3-4 haftalik o'quv intervensiyasi: har mavzuda bir raqamli faoliyat (audio/interaktiv belgilash/portfolio);
3. oraliq formativ tahlil: xatolar profili va rubrika ballari bo'yicha korreksiya;
4. chiqish diagnostikasi: xuddi shu formatda qayta o'lchash va dinamik xulosa.

Bu sikl metodik qarorni dalilga tayangan holda qabul qilishga yordam beradi: qaysi resurs turi qaysi kompetensiyaga ko'proq ta'sir qildi, qaysi sinfda qaysi instrument samarali bo'ldi, qaysi komponentni kuchaytirish zarur.

NATIJAR VA MUHOKAMA.

Taklif etilgan pedagogik dizayn yondashuvi elektron resurslarni fragmentar ishlatishdan tizimli qo'llashga o'tkazadi.

*Birinchi*dan, matn ustidagi ishlar algoritmlashadi va bu o'quvchining anglash jarayonini shaffof qiladi.

*Ikkinchi*dan, differentsiatsiya orqali barcha o'quvchilar uchun "kirish nuqtasi" yaratiladi, bu esa motivatsiya va o'z-o'ziga ishonchni saqlaydi.

*Uchinchi*dan, baholash rubrikalari va indikatorlari natijani o'lchanadigan qiladi; o'qituvchiga aniq korreksiya strategiyasini tanlash imkonini beradi.

*To'rtinchi*dan, akademik halollik va kiberxavfsizlik talablarining ssenariyga kiritilishi raqamli muhitdagi xavflarni kamaytiradi va ta'limning tarbiyaviy funksiyasini ham quvvatlaydi. Albatta, cheklovlar ham mavjud: infratuzilma farqi, internet barqarorligi, o'qituvchilarning raqamli dizaynga tayyorgarlik darajasi. Shu sababli tatbiq etish bosqichma-bosqich, mahalliy sharoitga moslab, resurs banki va ssenariy bankini metodik birlashma doirasida yangilab borish orqali amalga oshirilishi maqbul [4-6].

XULOSA

"Ona tili va o'qish savodxonligi" fanlarini elektron resurslar asosida o'qitish - davr talabi bo'lib, u ta'lim sifatini oshirish uchun yangi imkoniyatlarni ochadi, biroq samaradorlik tasodifiy raqamlashtirish bilan emas, pedagogik dizaynga tayangan tizimli integratsiya bilan

ta'minlanadi. Maqolada elektron resurslarni "maqsad-senariy-baholash" birligi sifatida qo'llash, matn bilan ishlashni algoritmlashtirish, differentsiatsiya va inklyuziv yechimlarni joriy etish, formativ baholashni rubrika va indikatorlar orqali tashkil etish hamda monitoring siklini yo'lga qo'yish bo'yicha ilmiy-metodik tavsiyalar berildi.

Kelgusi tadqiqotlar elektron resurslarning ayrim turlari (audio, interaktiv belgilash, portfolio)ning turli sinflardagi ta'sirini empirik eksperiment asosida qiyosiy o'rganish, shuningdek, o'qituvchilar uchun raqamli pedagogik dizayn bo'yicha modulli malaka oshirish dasturlarini samaradorlik indikatorlari bilan bog'lab baholashga qaratilsa, natijalar yanada mustahkamlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Qosimova K., Matchonov S., G'ulomova X., Yo'ldosheva Sh., Sariyev Sh. Ona tili o'qitish metodikasi: darslik. - Toshkent: Noshir, 2009. - 352 b. - 2009.
2. To'xliyev B., Shamsiyeva M., Ziyodova T. O'zbek tili o'qitish metodikasi: o'quv qo'llanma. - Toshkent: Yangi asr avlodi, 2006. - 192 b. - 2006.
3. Azimova I., Mavlonova K. Ona tili va o'qish savodxonligi: 1-sinf uchun darslik (1-2 qism). - Toshkent: Respublika ta'lim markazi, 2021. - 2021.
4. Jo'rayeva N. Ona tili va o'qish savodxonligi darslarida kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirishning metodik asoslari: ilmiy-metodik tadqiqotlar to'plami. - Buxoro, 2024. - 2024.
5. Dja'barova M., To'lqinova Z. Ona tili ta'limida raqamli texnologiyalarni qo'llashning metodik jihatlari // Zamonaviy ta'lim. - Toshkent, 2022. - № 6. - B. 34-41. - 2022.
6. Muxitdinova N. Ta'limda elektron darsliklar: didaktik talablar va amaliyot // Pedagogik mahorati. - Toshkent, 2019. - № 4. - B. 18-24. - 2019.
7. Abduqodirova D. O'qish savodxonligini rivojlantirishda matn strategiyalari va baholash mezonlari // Xalq ta'limi. - Toshkent, 2020. - № 2. - B. 55-62. - 2020.